

Dragehode. Foto: Geir Høitomt

Skjøtselsråd for dragehode (*Dracocephalum ruyschiana*)

Har du sett den særegne og vakre planten dragehode noen gang? Kanskje er du en av de heldige som har opplevd de dypblå blomstene på et av denne plantens få voksesteder? Dragehode er nemlig en meget sjelden plante i Norge. Derfor har den status som prioritert art etter Naturmangfoldloven og er dessverre også på den norske rødlista for sjeldne og truede arter.

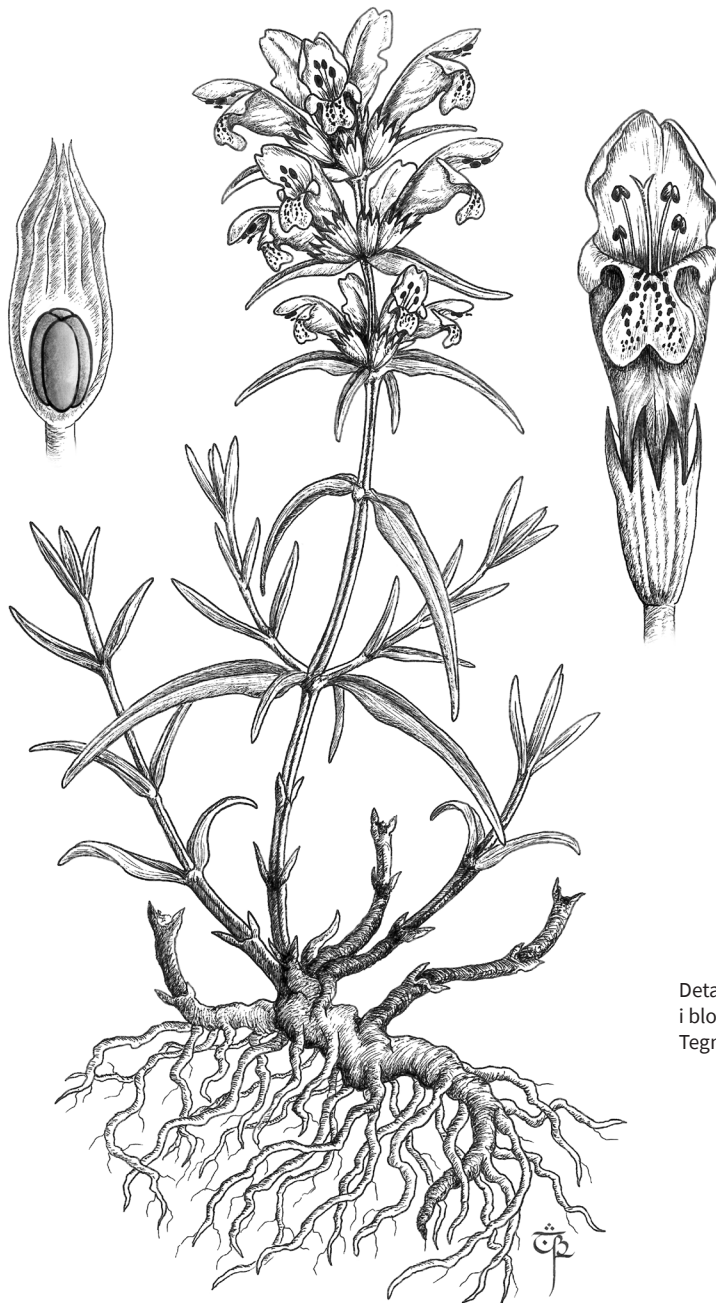
Hvis du har denne planten på eiendommen din er det viktig at du tar vare på den. Men hvordan gjøre forholdene best mulig for den? Hvilke krav har planten for å kunne trives og overleve på lang sikt? Dragehode er en plante som det ikke er helt lett å forstå. Gjennom flere studier i Oppland og Hedmark har imidlertid botanikere og forskere lært arten bedre å kjenne. Basert på overvåking av ca. 50 lokaliteter med ulik bruk og skjøtsel, gir vi her

noen skjøtselsråd som gjelder for dragehode i dette området (Innlandet), som også er artens nordligste utbredelsesområde i Norge.

Dragehode er en plante i leppeblomstfamilien, og som flere andre planter i denne familien har den en aromatisk, «krydderaktig» lukt. Den har mørkeblå blomster i kranser hvor de fleste er samlet i en kort og tett topp. Bladene er linjeformete, med hel rand

og uten hår. Planten er flerårig med en forgreinet rotstokk. Fra rotstokken kan det dannes nye, genetisk like enkeltplanter som alle stammer fra samme individ. Denne vekstformen gjør at individer av dragehode er svært langlivet. Planten kan også produsere frø og slik gi opphav til nye individer med en annen

genetisk sammensetning enn morplanten. Dragehode er i stor grad pollinert av humler, og det blir produsert svært lite frø dersom plantene ikke får humlebesøk. Hver enkelt blomst kan produsere maksimum fire to-tre mm lange frø («smånøtter»), som når de er fullmodne ligger løse i en halvåpen kapsel.

Detaljert tegning av en dragehodeplante i blomst, en enkeltblomst og en frøkapsel. Tegning: ©Ulrike Bayr, NIBIO.

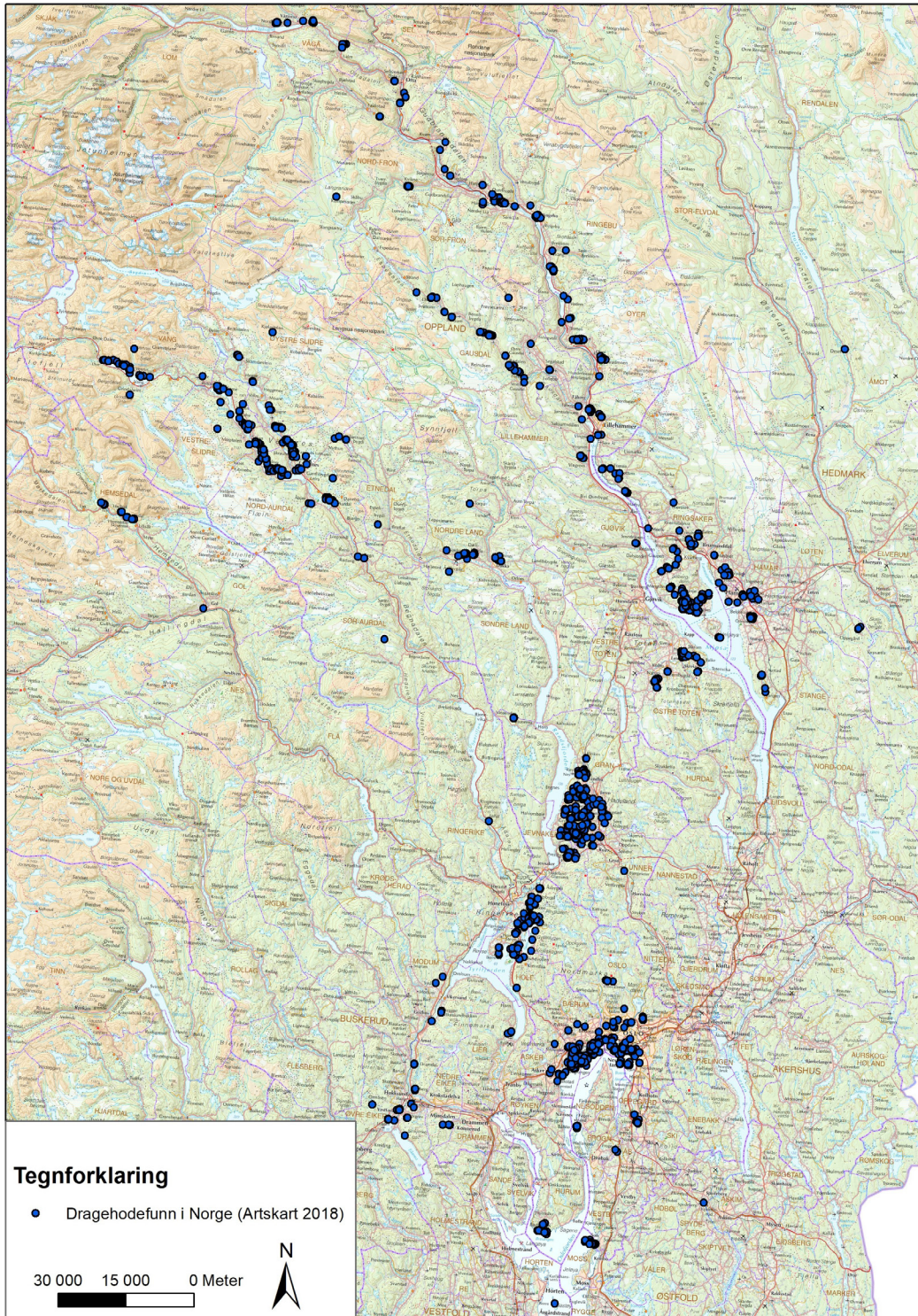
Den enda sjeldnere arten dragehodeglansbille (*Meligethes norvegicus*) er helt knyttet til dragehode. Billen lever kun i dragehodeblomster og er hittil bare funnet i Norge, og da kun i Indre Oslofjord og omkring Steinsfjorden. Dette er en av grunnene til at dragehode har fått statusen «prioritert art» (se fakta-

boks). En annen grunn er at dragehode er på rødlista for sjeldne og truede arter i 15 av de 20 europeiske landene den forekommer i. For å unngå at den dør ut må det gjøres tiltak for å bevare den. Per i dag har vi 13 slike prioriterte arter med særskilt fokus og handlingsplaner.

ARTENS UTBREDELSE I OPPLAND OG HEDMARK

Av totalt 2914 funn som er kjent gjennom databasen Artskart er det gjort 1369 funn i Oppland og 266 i Hedmark. Arten finnes for øvrig også i Buskerud, Akershus og Oslo. Totalt er dragehode funnet på ca. 900 steder hvis man definerer at det må være mer enn 100 m mellom stedene. I Oppland og Hedmark er planten

først og fremst å finne i kulturlandskapet - i kantsoner og på åkerholmer, men også inne i naturbeitemarker og ugjødslete slåttemarker. Dragehode har ellers naturlige vokseplasser på tørre og lysåpne berghyller, i rasmark og ur. Felles for vokseplassene er at de er lyseksperte, lite utsatte for gjengroing og har vel-drenert og grunnlendt, kalkrik jord.

Utbredelsen til dragehode i Norge. (Kilde: Artskart@artsdatabanken.no. Dato for nedlasting: 19.12.2018. Nedlastet gjennom Artskart. Kilde kart: Kartverket)

SKJØTSELSRÅD

For å unngå at større og mer konkurransesterke arter fortrenger dragehode er det viktig å unngå at levestedene gror igjen eller tilføres kunstgjødning eller annen kraftigvirkende gjødning.

Dragehode er som nevnt en langlevd art. Eldre individer kan ha et omfattende rotsystem. Derfor kan plantene klare seg i mange år uten å få blomstret og satt frø. På vokseplasser som blir slått og beitet årlig vil kanskje plantene aldri få satt modne frø. Da kan plantene bli gamle og dø ut uten at nye småplanter kommer til. Det er derfor viktig at rydding av trær og busker, beite eller slått forekommer ofte nok til at vokseplassen ikke gror igjen, men samtidig utføres på en måte som gir planten anledning til å sette modne frø. Brenning av vokseplassen har også vist seg å være en skjøtelsesform som dragehode trives med. Uansett metode er det viktig å tenke på at skjøtelsen skal fremme ikke bare dragehode, men også andre blomstrende planter som vil bidra til at humlene vil trives rundt dragehodeplantene.

Skjøtsel med slått

Årlig slått kan være til skade for dragehodeplanter. Det gjelder særlig hvis slåtten skjer for tidlig på sommeren og hvis slåttehøyden er for lav. Da kan det hende at plantene ikke får laget nok energi ved fotosyntese til at de kan klare seg, og kanskje rekker de ikke å sette frø. Samtidig bør man årlig holde det åpent rundt plantene så de får nok lys (klippe ned eller luke bort skyggende vegetasjon) og krafse i jordoverflaten (lage små flekker med bar jord i vegetasjonsdekket) nær plantene slik at frøplanter kan etablere seg og vokse seg store. Erfaringer fra overvåking av lokaliteter som slås er at det blir best utvikling for dragehode når dragehodeplantene ikke slås årlig, men får 1-2 «hvileår» imellom hver slått. For å få en god utvikling for det biologiske mangfoldet i enga for øvrig vil det ofte være riktig å slå resten av enga hvert år. Slåttetidspunktet bør være på sensommeren, etter at dragehode og de fleste blomsterplanter i enga er avblomstret og har modne frø. Høyet bør bakketørke noen dager før det rakes sammen og fjernes fra enga. Alternativt kan man slå hele enga hvert år, men da så seint (september) at dragehodeplantene rekker å lagre nok næring i røttene før vinteren.

Skjøtsel med beite

For hard beiting på begrenset plass (inngjerdet beite) vil på sikt kunne skade dragehodeplanter. Så vel kyr, sau og geit som hest vil beite på dragehode. Ved intensivt vårbeite eller om beitedyrene går der hele

Dragehode – en prioritert og rødlistet art

Dragehode er en av 13 prioriterte arter i Norge. Den er også oppført som sårbar (kategori VU) i den norske rødlista fra 2015. Det er laget egen forskrift for arten som har som formål å ivareta dragehode i samsvar med naturmangfoldlovens § 5. I henhold til forskriften er det forbudt å fjerne, skade eller ødelegge individer eller vokseplasser slik at individer forringes. Gjødning, graving, tildekking og dyrking er eksempler på handlinger som kan forringe dragehodeindivider. Det er Fylkesmannen som er forvaltningsmyndighet etter forskriften.

Forskrift om dragehode som prioritert art
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2011-05-20-517>
Henriksen S. og Hilmo O. (red.) 2015. Norsk rødliste for arter 2015. Artsdatabanken, Norge

sesongen, er det fare for at plantene ikke får blomstret eller satt frø. Hvis for mye av bladverket blir beitet ned vil det gå ut over fotosyntesen til plantene, slik at de ikke får trukket nok opplagsnæring ned i rotsystemet for vinteren. På steder hvor det er høyt beitetrykk bør man skjerme plantene mot beiting i enkelte år, for eksempel hvert andre eller tredje år. Det kan også oppstå omfattende tråkkskader, særlig hvis det beites med tyngre husdyr, for eksempel storfe. I områder utsatt for omfattende tråkkskader bør også dragehodene skjermes, men da er det viktig å holde det åpent rundt plantene på annet vis. Generelt bare høstbeite (fra ca. 1 september og utover) ser ut til å fungere bra uten at dragehode må skjermes.

Et lavt beitetrykk gjennom hele sesongen kan fungere bra, men over flere år er det en risiko for at lavt beitetrykk fører til at plantene får for mye skygge på grunn av gjengroing med busker og trær, høye gras og urter eller oppsamlet plantemateriale («dau-gras»). Å variere med høyere beitetrykk enkelte år, samt rydde beitene nå og da for busker og trær, vil være gunstige tiltak.

Rydding av kantsamfunn

Siden dragehode ikke tåler gjødning, sprøyting, hard beiting og tidlig slått, finnes mange forekomster av dragehode i kantene til slåtte- og beitemarker. Dragehode kan overleve noen år på gjengroende arealer (og i flere tiår på grunnlendt mark), men vil på lang sikt bli utkonkurrert av større planter. Skjøtelsesforsøk har vist at dragehode reagerer positivt med kraftigere og flere planter og mer blomstring, når

Dragehode trives i beitemarker hvis beitetrykket ikke er for hardt over lang tid. Foto: Geir Høitomt

Litt krafsing i jordoverflaten vil gjøre forholdene bedre for etablering av frøplanter. Foto: Bjørn Harald Larsen

Dragehode trives godt når vokseplassen holdes fri for kratt og annen skyggende vegetasjon. Foto: Bjørn Harald Larsen

Brenning som skjøtselsmetode bør skje så fort marka har tørket opp tidlig om våren. Foto: Geir Høitomt

små trær, unge rotskudd av løvtrær, kratt, nyperosekjerr og høyvokste urter og gras fjernes fra kantsamfunnene. Gjengroingsplantene bør klippes ned, og avfallet må fjernes. Småplanter av f.eks. nyperose kan trekkes opp og fjernes helt. Ikke bruk glyfosat eller andre giftstoffer i ryddingsarbeidet da det er en risiko for utilsiktede virkninger på økosystemet. Økt lystilgang er trolig den viktigste årsaken til den positive utviklingen, men også de små sårene i vegetasjonsdekket som oppstår under ryddingen kan ha betydning i form av økte spiremuligheter.

Brenning av åkerholmer

Resultater fra forsøk med brenning av åkerholmer viser at det er en sammenheng mellom jorddybde og hvor ofte man bør brenne åkerholmer med dragehode. Som regel er det snakk om grunnlendte arealer (derfor ikke dyrket opp). På åkerholmer med svært tynt jordsmonn er det trolig gunstig med flere års mellomrom mellom hver gang det brennes. Dragehode på åkerholmer med djupe jordsmonn

vil trolig reagere positivt på brenning hvert år eller hvert annet år. Brenningen bør skje så fort marka og daugraset har tørket opp tidlig på våren og ikke etter at dragehodeplantene har spirt. Lokale brannforskrifter må følges (varierer fra kommune til kommune) og benytt gjerne lokalt brannvesen til å utføre brenningen. Enkelte år er brenning på riktig tidspunkt umulig å gjennomføre (for eksempel ved ugunstige fuktighetsforhold og vindforhold), og da må det utsettes til et annet år. På åpen grunnlendt kalkmark er det fare for at brenningen vil få negative konsekvenser for andre arter og organismegrupper – kanskje også for dragehode. Forsiktig rydding er nok et bedre alternativ på åpen kalkmark.

Hvis du har dragehode på eiendommen din så kontakt Fylkesmannens miljøvernnavdeling for råd om skjøtsel samt informasjon om mulig finansiell støtte, for eksempel gjennom ordningene «Tilskudd til truede arter» eller «Tiltak for trua naturtyper».

REFERANSER:

Direktoratet for naturforvaltning 2010. Handlingsplan for dragehode *Dracocephalum ruyschiana* og dragehodeglansbille *Meligethes norvegicus*. DN-rapport 2010-5, 56 s. ISBN 978-82-7072-470-3.

Enzensberger, T. 2015. Vegetasjonsrestaurering på en lokalitet med dragehode (*Dracocephalum ruyschiana*) i Uri naturreservat, Vang i Valdres. Rapport VTE 1-2015.

Evju, M., Skarpaas, O. & Stabbetorp, O. (2016). Dragehode *Dracocephalum ruyschiana*. Forslag til overvåkingsopplegg. – NINA. ISBN 978-82-426-2981-4.

Larsen, B. H., Gaarder, G., Høitomt, G. & Høitomt, T. 2012. Kartlegging av dragehode i Gjøvik, Land og Toten i 2011. Miljøfaglig Utredning Rapport 2012-13: 1-25 + vedlegg. ISBN 978-82-8138-576-4.

Larsen, B.H., Enzensberger, T., Høitomt, G. & Ullring, U. 2013. Kartlegging av dragehode i Nord-Aurdal, Vestre Slidre, Øystre Slidre og Vang kommuner i 2010-2012. Miljøfaglig Utredning Rapport 2013-11: 1-38. ISBN 978-82-8138-641-9.

Larsen, B. H. & Høitomt, G. 2018. Skjøtsel og overvåkning av dragehode i Oppland i 2017. Miljøfaglig Utredning Rapport 2018-5: 1-163, ISBN 978-82-8138-912-0.

Milberg, P. & Bertilsson, A. 1997. What determines seed set in *Dracocephalum ruyschiana* L., an endangered grassland plant. Flora 192: 361-367.

Sickel, H., Daugstad, K., Johansen, L. & Hovstad, K.A. 2017. Skjøtsel og overvåking for den prioriterte arten dragehode (*Dracocephalum ruyschiana*) – kunnskapsbidrag til adaptiv forvaltning. NIBIO Rapport, 164 (3), 55s. ISBN 978-82-17-02010-3.

Finansiering:

Denne brosjyren er basert på resultater fra prosjektene «Skjøtsel og overvåkning av dragehode i Oppland» finansiert av Fylkesmannen i Oppland, og «Skjøtsel og overvåking for den prioriterte arten dragehode» finansiert av Landbruksdirektoratet, Fylkesmannen i Oppland, Fylkesmannen i Hedmark, Øystre Slidre kommune, Ringebu kommune og NIBIO.

FORFATTERE:

Tonje Berland – Dokkadeltaet våtmarkssenter
Kristin Daugstad – NIBIO
Tanaquil Enzensberger – Vegetasjonsrådgiver Tanaquil Enzensberger
Geir Høitomt – Kistefos Skogtjenester
Bjørn Harald Larsen – Miljøfaglig Utredning
Hanne Sickel – NIBIO

Kistefos Skogtjenester

